

de RUBEUS (amb l'accent exemplificat allí) = fr. *buisson rouge*.

BOIXOLS

Llogaret agr. a Abella de la Conca, en la serra i collada per on es passa de Coll de Nargó, i la vall del Segre, a la Conca de Tremp; el riu de les Cots, que ve de Bóixols, s'ajunta amb el de Gavarra en els *Enforcats*.¹⁰

PRON. MOD.: *bóixols* 1920, a Organyà; id. 1956, a la Baronia de Rialb (XVIII, 31.3).

DOC. ANT. 961: En una donació feta al monestir de St. Serni de Tavèrnoles, pel <comte> Sanç: «in comitatu Urgello, castro vocitato *Petra Rugam --- casalibus, terris --- habent afr^o de ·r· parte in Buxiles, de alia --- serra de Abruigo, de ·III· --- in castro *Taravaldo*, et de ·IV· in via qui discurrit a *Lordano*» (*Cart. de Tavèrnoles*, 42[25] (*Taravaldo* és la vall de Rialb, que tira al S. des d'uns 5 k. al S. de Bóixols, i Llordà és uns 7 k. a l'OSO. de Bóixols). No figura en l'Acte C. SdUrg., de 839, però sí *Boxols* en el Cpbr. de l'Acte, que n'és quasi coctani o un esborrall cat. popular en el *Cart.* (f° 12, xxxviii, 19.16).*

Cites freqüents des de fi del S. x: 997: «*grad de Boxols*», afrontació de Sallent (*BABL* vi, 351); 1076: «*kastro Boxols*» (doc. d'Organyà, *BABL* viii, 526); 1094: «ad clericos de *Boxols*» citat junt amb Ugern (doc. de l'Arx. de Solsona, orig., p. p. Serra Vilaró, *BCEC* 1909, 22); 1359: «*Boxols*» (*CoDoACA* xii, 80); 1518: «lo te. de Montanicell, a coll de *Boix* comença de affrontar ab terme de *Boxols*» (*Spill* de Castellbò, f° 36r). No es pot donar gaire crèdit (ni amb caràcter de reminiscència deformada) a la tradició que aquest alou fou creat el S. XIII per un Comte de Barcelona en lluita amb els Foix (recollida per Font Rius, *C. d. p.*, p. 661): més aviat pura invenció.

ETIM. L'última menció és útil: és al coll de *Boix* on comença la vall de Bóixols, i la gent del S. XVI en tenen plena de consciència, car és des d'allà que el *boix*, planta de terres altes (cf. supra el que dic de *Boix* de Tragó) comença de ser freqüentíssim, planta molt més esclarissada d'allí cap al Sud (vall de Rialb i Àrtesa), i també cap a la Conca de Tremp; però el coll i el *Grau* (doc. de 997) enclouen una vall alta i gelíua, on els boixos prosperen en massa. L'arrel d'on deriva aquest nom és, doncs, palesa.

No tant la formació: el sufix. En aparença —i potser en el fons, no és erroni— seria un derivat en -ULUS, sufix de valor diminutiu, almenys en llatí. Sembla, doncs, *BŪXŪLOS 'els petits boixos', 'les mates de boix escassejants? O, amb ús una mica antifràstic: 'allà on hi ha tant de boix'...?

Però és que justament el que trobem en la menció més antiga és *Buxiles* (a. 961); i des del punt de vista fonètic aquesta forma no és gens sorprenent: davant -L' la *ï* postònica es torna *o-* segons la norma lingüística del català: NUBĪLUS *núvol*, POSCĪBĪLE > *poixèvol*, i en general els sufixos -*ivol*, -*èvol*, i fins *àvol* HABĪLIS. Cert que, des del punt de vista filològic, pot ser impugnat,

com a hapax, puix que -*ols* apareix en totes les altres mencions medievals, i no fóra extraordinari que un escriba s'hagués deixat un dels dos pals de la *u*; tanmateix hi ha també -*les*, no pas -*los* ni -*ls*, i això li reforça el crèdit. Potser tanmateix tenim dret a postular un ll. vg. *BUXĪLIS adjectiu: car notem que així ens explicarem millor l'aplicació del nom a una vall que era *boix* tota ella, fins al capdamunt del GRADUS BUXĪLIS i del COLLIS BUXĪLIS, eren totes elles VALLES BŪXĪLES, doncs, *castros* BUXĪLES.

En llatí -ILIS apareix certament en massa, tant amb *I* breu com llarga; si bé hi havia una distinció, que en llatí clàssic observem quasi constant: -*ilis* per als adjectius postverbals, -*ilis* per als denominals: *agilis*, *habilis*, *labilis*, *utilis*, *fulis*, *volatilis*, *reptilis*, *projectilis*, tots amb *ī*; d'altra banda *scurrilis*, *servilis*, *erilis*, *virilis*, *hostilis*, tots amb *ī*.

Però no sempre havia estat així i hi queda alguna relíquia d'estats anteriors, com *humĭlis* derivat de *humus*. I el fet és que l'existència dels *nubilus* de *nubes*, *mutĭlus*, *dapsilis* i altres. donava lloc a confusions: que de fet veiem propagant-se en el llatí tardà o pre-romànic.

Tant en un sentit com l'altre: les formes amb breu guanyant terreny sobre les de llarga; i en altres casos, a la inversa; noms de lloc *Abella* (com l'immediat a l'O. de *Bóixols*) postulen APĪLIA, plural d'un APĪLIS, -ĪLE 'abell, abellar'; *Sovelles* de SUĪLIA (plural de SUĪLE 'soll de porcs'); *Buyelgas* BOVĪLICAS al costat de BOVĪLE. En lloc de UTENSĪLIS, -ĪLIA apareix en romànic -ĪLIS (USETĪLIA > cat. *ostilles*, *ordilles*, fr. *outil*, -*ille*); de VOLATĪLIA descendeixen tant *volatilles* (*DECat* ix, 354b50 ss.) com *volateria* (*DECat* ix, 35 ss.; *Vides R.* etc.); *motil* suplant *mutĭlus*, *reptil* ofusca *reptil*. No ens cal doncs entrar en escepticisme sobre la versemblança primordial de l'etimologia BŪXĪLES.

Es ben possible que n'hi hagi altres descendents, si bé no ben certs, en la toponímia romànica. En el cens de 1359 consta un «veynat de *Boxols*, de la paròquia de Lligordà» (*CoDoACA* xii, 110): Lligordà és entre Besalú i la Mare de Déu del Mont, altre país el d'aquesta gran muntanya atapeït de boixeda; dubto perquè no tinc altres dades de tal NL i com que en aquest cens abunden les errades de còpia, em pregunto si n'hi haurà aquí una, en lloc de Sant Joan de *Bussols*, cap a Pincaró i rostos avall del Puig de Bassegoda (C. A. Torras, *Pir. Cat.*, vol II, que sembla variant de *Bauçols*, V. supra, s. v. *balç*); és veritat que aquest no és més que una esglesiola isolada, sense veïnat i es troba separat de Lligordà, per més de 15 k. amb valls i carenes entremig, si bé són muntanyes bastant desertes, però tanmateix queden entre elles les paròquies de Beuda, el Mont, Llorona i Bassegoda.

A Toscana el nom sembla repetir-se en diverses localitats: uns quants *Bóssolo*, i en *Bússoli*, *La Bussolaja*, *Bóssola* (Pieri, *Top. V. Arno*, 28-9), i és ben cert que -ĪLE en italià també dóna *ole*, *zólo* (NUBĪLUS > *núvolo*, *piacévole*) i els altres detalls fonètics, almenys en els dos darrers noms, restarien clars.